

Peter Middendorp

Vertrouwd voordelig

2014 Prometheus Amsterdam

Dit boek kwam mede tot stand dankzij een beurs van
het Nederlands Letterenfonds.

© 2014 Peter Middendorp

Omslagontwerp Roald Triebels

Foto omslag Joost van den Broek/*de Volkskrant* © '03/HH

Fotobewerking Roald Triebels

Foto auteur Jeroen W. Mantel

Zetwerk Mat-Zet bv, Soest

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 2499 1

We zaten aan een blankhouten eettafel, die ovaal was afgerond. De tafel stond op een zee van oudroze, hoogpolige vloerbedekking. De muren waren geel – ‘gebroken wit’, zei Bé, ‘net even van het witte af’, omdat ‘wit’, ‘puur wit’, volgens hem ‘te kil was voor in huis’.

‘We gaan het doen,’ zei hij. ‘We gaan het eindelijk doen.’ Hij keek triomfantelijk de tafel rond, we keken niet triomfantelijk terug.

Aan de muren hingen schilderijen van Walasse Ting, posters eigenlijk, duur ingelijst. Ting was een Chinese schilder van wie je moest houden. Hij gebruikte veel kleur en maakte waterige vrouwen en dierenfiguren, vooral vissen en papegaaien.

Tijdens de onderhandelingen met Blokker had mijn vader bedongen dat hij een klein deel van het assortiment vrij mocht blijven inkopen, bij groothandelaren van eigen keuze. Hij had die vrijheid meteen ingezet om een halve trailer Tings te laten komen. Ze deden het niet. Niemand wilde een Ting kopen. Daarom hingen ze bij ons in

huis, in de kamer en de keuken, op de overloop, in de slaapkamers en de wc.

‘We gaan het doen,’ zei hij. ‘We gaan het einde-lijk doen.’

‘Ik ben gisteren bij de rector geweest,’ zei ik, en ik moest daarbij even naar de grijze massa op mijn bord hebben gekeken, die nat was en beweeglijk, want Minie zei: ‘Dat is macaroni. Dat moet lekker wezen.’

Soms hadden de klanten in de winkel het ineens allemaal over hetzelfde onderwerp. De laatste weken was dit buitenlands eten geweest. Je moest het echt eens proberen, wij zeker, al was het maar omdat je anders niet meer met de klanten mee kon praten. Laatst hadden we ook al nasi goreng met een gebakken ei gehad.

‘Het ziet er niet rooskleurig uit,’ zei ik.

‘Het heeft anders lang genoeg gekookt,’ zei ze.

‘Met die toekomst van mij,’ zei ik, ‘bedoel ik.’

Mijn vader legde een vlakke hand in de lucht. ‘Een winkelier is nu eenmaal wat zijn klanten eten.’

Ik keek naar hem. Ze zeiden dat ik op hem leek, en ze hadden gelijk. We hadden dezelfde langwerpige schedel, dezelfde wijkende oren, waar het haar, als het goed lang was, zoals het mijne, met een hoekige bocht overheen viel, zodat je gemakkelijk kon denken dat er een slag in zat. We hadden ook precies dezelfde bruine ogen, al werden de zijne door de dikte van de brillenglazen tot eeuwige verbazing vergroot.

Hij greep naar de maggi. ‘Zijn jullie nou helemaal niet

nieuwsgierig naar wat ik wil vertellen?’

‘We zijn aan het eten,’ zei Minie. Ze keek mijn vader aan, niet vrolijk. Minie, een Saks, met een kort, gedrongen lijf, afhangelende schouders, een blozend gezicht met helderblauwe ogen en een hoofd vol dikke krullen. Er zit veel kracht in Saksen verborgen, een gloeiende kern, ergens diep vanbinnen. Het wil er alleen niet zo goed uit.

‘Ik ben vanmiddag bij de bank geweest,’ zei Bé, en hij legde zijn handen naast zijn bord. We hadden onze macaroni nog niet aangeraakt, de macaroni zag er ook niet uit alsof hij aangeraakt wilde worden. ‘Ze zijn akkoord. De kogel is eindelijk door de kerk.’

Hij leunde achterover, tegen de rugleuning van zijn houten stoel, met gevlochten riet bekleed. Een winkelier met een open gezicht, heel vriendelijk, die vaak grijnsde, ook als er niets te grijnzen viel.

Hij doelde op een nieuwe verdieping die hij boven op de Blokker wilde laten bouwen, op het platte dak van de winkel, achter ons huis. Daar wilde hij een nieuwe winkel openen, waarin hij alleen maar artikelen zou verkopen waar hij van hield: tafels, stoelen, kasten, lampen, glazen, vazen, kandelaars en frutsels per twee voor in de vensterbank.

‘Hebo Interieur en Cadeaux,’ zei hij, en hij beschreef met een open hand, de vingertoppen naar me toe, de duim er vlak onder, een reclamebord in de lucht, voor zijn gezicht langs de lucht in, tot zijn arm gestrekt was. Hij bleef nog even naar zijn hand kijken. ‘Zo ga ik het

noemen: “Hebo Interieur en Cadeaux”,’ zei hij. ‘Met een x aan het einde.’

‘Een x?’ zei Minie.

‘Ja,’ zei hij. ‘Dat klopt. “Cadeaux” schrijf je met een x.’

‘Nee,’ zei Minie. ‘Dat schrijf je niet met een x. Dat schrijf jij met een x.’

‘Ja, hènè,’ zei hij. ‘Dat is het nu juist, daar gaat het nu juist om. Dat is Frans. Een x geeft iets Frans aan de naam. Fransen gebruiken voor hun meervoud nu eenmaal vaak een x. Daar kan ik verder ook niets aan doen.’

Mijn vader hield van Frankrijk. O, wat vond mijn vader Frankrijk mooi. Hij sprak vaak over het land en las ook altijd de namen op de aftiteling van Franse films hardop aan ons voor, hoeveel namen er ook op stonden en hoe vaak we hem ook vroegen daar onmiddellijk mee op te houden. ‘Als Vincent een meisje was geweest,’ zei hij wel eens, de vingertoppen losjes op de toonbank, de blik gericht op een verte die er niet was, ‘hadden we hem zeker Leonie genoemd.’ In gedachten zag hij zichzelf dan alweer in een rammelend Renaultje rijden, ’s ochtends in de vroege, op zoek naar gitano’s die wilden meehelpen met de pluk, een Gauloise tussen de lippen, omringd door ‘prachtige lavendelvelden’, ‘het koolzaad van het zuiden’.

‘Ik ben van school gestuurd,’ zei ik. ‘Zomaar. Of, nou ja. Ik heb in elk geval geen eerlijke kans gehad.’

‘Wij zijn niet Frans,’ zei Minie. ‘Wij wonen niet in Frankrijk.’ Ze stond op en nam drie borden onaangeroer-

de macaroni mee naar de keuken. Als het onderwerp hierna nog eens ter sprake kwam in de winkel, kon je mijn ouders horen zeggen, de neuzen licht geheven: ‘Wij houden thuis niet zo van buitenlands eten. Eén keer in de week vinden wij meer dan genoeg.’

Het duurde niet lang voor ze terugkeerde uit de keuken. Ze zette een dienblad op de tafel, met schaalpjes, lepeljes, een pak magere yoghurt en een fles roosvicee. Ze verdeelde de spullen over de tafel en ging zitten.

Ik keek naar mijn vader, die voor me zat, met achter zich een rij Walasse Tings aan de muur, dicht naast elkaar opgehangen. Er stonden vogels op en vrouwen in uitgelopen gewaden. Het licht uit de hanglampen boven de tafel weerkaatste in de glazen van zijn bril.

‘We zijn nét verhuisd,’ zei Minie. ‘We zitten nog maar net in dit pand, we hebben jarenlang in de troep en de verbouwingen gezeten, en nu wil je alweer een nieuwe verdieping laten bouwen? Dat is toch niet goed, dat moeten we toch helemaal niet doen?’

Bé luisterde niet, de yoghurt nam hem te veel in beslag. Hij schonk de yoghurt in en begon daar roosvicee doorheen te kloppen. Hij klopte veel langer en luider dan noodzakelijk was; het glazuur mocht van het aardewerk.

‘In een halfjaar tijd van twee scholen gestuurd,’ zei ik. ‘Ik kan ook niet op een andere school terecht. Ze zien me aankomen.’

‘Weer een halfjaar in de troep,’ zei Minie. ‘Ik zie dat helemaal niet zitten. Wanneer gaat die verbouwing begin-

nen? Hoe lang gaat dat wel niet duren?’

Bé bracht zijn gezicht bij zijn schaalpje, tot vlak bij de rand, stak zijn tong uit, legde daar een lepel yoghurt op en haalde het geheel vervolgens razendsnel naar binnen, als een reptiel. De handeling werd herhaald, steeds opnieuw, met toenemende snelheid, net zo lang tot het schaalpje helemaal leeg gelepeld was, hij het tevreden van zich afschoof en zuchtte, met half gesloten ogen: ‘Goed voor de neutralisatie.’

Ik wist niet waarom hij dit zei, maar hij zei het elke dag, al zo lang als ik me kon herinneren. Op zeker moment werden wij daar zo chagrijnig van dat we hem gingen nabouwen. Toen zeiden drie mensen in een woning boven de Blokker een tijd lang elke avond op precies hetzelfde moment: ‘Goed voor de neutralisatie.’ Het was als grap begonnen, maar ontwikkelde zich al snel tot een vreugdeloos ritueel.

‘Maar hoe moet dat dan?’ vroeg Minie. Ze keek om zich heen. ‘Kunnen we hier dan wel blijven wonen in de tussentijd? En waar moeten wij anders naartoe?’

‘Ik weet niet wat ik nu moet doen,’ zei ik, en ik nam ook van de yoghurt. Goed eten was belangrijk, je moest altijd blijven eten, onder alle omstandigheden.

‘Ach,’ zei Bé. ‘Dat zal wel loslopen, dat komt wel goed. Een kunstenaar moet ook een beetje een ondernemer zijn, maar’ – hij leunde licht naar voren en stak een wijsvinger naar ons op – ‘een ondernemer tegenwoordig ook een beetje een kunstenaar.’

Ik stond op van de tafel, liep naar het raam en keek naar buiten. De Noorderstraat had geen huizen of woningen, maar twee lange rijen rechthoekige winkelpanden met een klinkerweg ertussen, in visgraatmodel gelegd. Elk pand had een winkel onder twee dezelfde, rechthoekige woonlagen, op elke verdieping zaten twee rechthoekige ramen. Sinds het overdekt winkelen in de mode was gekomen, staken ook bij ons uit alle gevels houten luifels. Aan de kopse kanten waren lichtbakken aangebracht waarop met plakletters de namen van de winkels waren geschreven: Muziekhuis Lubberman, Juwelier De Nijs, Corsetterie Swart, Doornbos Dierenbenodigdheden en Feestverlichting.

Het was stil op straat, iedereen at, het hele verzorgingsgebied. Alleen Edo kwam langslopen, zoals vaker rond deze tijd; hij was een snelle eter. Hij belde nooit bij ons aan, bleef alleen even aan de overkant op de stoep staan, zodat ik hem kon zien en voldoende wist, en liep daarna weer de Noorderstraat in, met een handje rijksdaalders naar de gokkasten in de BikBar.

Vroeger woonden we aan de overkant van de straat, een eindje terug naar het midden. Toen heette onze winkel nog Hebo Warenhuis. De winkel was een groot succes, iedereen wilde elke dag wel van onze spullen kopen. Op het laatst pasten de klanten en de artikelen er niet meer in. Een jaar geleden waren we naar dit pand verhuisd, dat veel groter was – mijn vader had het zelf laten bouwen.

Het succes hield aan en op een dag kwamen er twee he-

ren van Blokker met mijn vader over de toekomst van onze winkel praten. Ze vertelden dat wij rustig Hebo mochten blijven, en zelfstandig, maar dat ze dan wel een Blokker zouden openen, tegenover onze winkel. Ze hadden Hoornse broeders voor ons meegenomen, krentenbroden met kaneel en suiker. Wij smulden van die broden. Wij hadden nog nooit zoiets gehad.

Een paar maanden na dat bezoek stond ik ook op deze plek aan het raam naar buiten te kijken; ze hadden me net van het KDC gestuurd. Er verscheen een hoogwerker in de straat. Zeven grote, oranje lichtbakken, voor elke letter van het woord Blokker een, werden tegen ons pand opgehesen. Er stonden werkmannen op de luifel die de lichtbakken met haken aan de gevel bevestigden.

Bé liep naar het midden van de straat en keek op, het hoofd in de nek. Toen hij een teken gaf, sprongen de lichtbakken met een doffe klap aan. Meteen daarna nam een sterk oranje licht ons huis in bezit.

Vanaf dat moment was ons leven in dit oranje licht gedrenkt. Ik wist meteen: dit licht is niet goed, het geeft af en gaat niet meer van je af. Ik zou gelijk krijgen ook. Wat ik hierna ook zou dragen, hoe duur de overhemden of jasjes ook zouden zijn, om mij heen zou altijd een zweem van korting blijven hangen.

Ik lag in een bed. Het bed stond in een slaapkamer. De slaapkamer was deel van een huis dat op een Blokker was gebouwd. De Blokker stond in de Noorderstraat. De straat lag in Emmen en Emmen in Drenthe. Het maakte dus niet uit. Hoeveel groter je de wereld om je heen ook maakte – huis, plaats, provincie – beter werd het niet.

Drenthe was niks. Aan de ligging kon je al zien dat er iets niet helemaal lekker zat. Drenthe hield de rug angstvallig tegen de moederbuik gedrukt. Alleen een natte neus stak uit de buidel. Zand, veen, klei. Lage, hardnekki-ge vegetatie. Wachtend land, afwachtend; het kleine zusje van Nedersaksen dat niet mocht gaan studeren.

Drenten hebben nog nooit iets gepresteerd, nog nooit iets van waarde voortgebracht. Drenthe is het enige stukje land van de wereld waarover in de hele menselijke geschiedenis nog nooit gevochten is. Ook niet een beetje, voor de vorm.

Ja, één keer, ergens in de dertiende eeuw, lokte een clubje boeren een ridderlijk leger van de bisschop van

Utrecht in de moerassen bij Ane, even over de grens met Overijssel; we zijn er een keer met school geweest. Met paard en al zakten de zwaarbeladen ridders in de modder weg.

Ze zeggen dat zich onder deze boeren ook een paar Drenten bevonden. Ik geloofde dat wel – in de soep laten draaien, anderen het werken onmogelijk maken, als het daar eens op aan mocht komen in het leven, we stonden er heel anders voor.

Om één minuut voor negen sprongen onder mij de lichtbakken in de winkel aan. Het gaf een donker gerommel, met soms een doffe klap, op ongeveer een meter onder mijn bed. Als onweer rolde het gerommel beneden over de grijpstellingen, tot alles fel verlicht was. Ook de etalages.

Winkelmeisjes kwamen binnen – je kon ze horen praten, met vaak opgewonden stemmen – die van alles hadden beleefd sinds de winkel de dag ervoor om zes uur was gesloten. De eerste klanten stapten ook al over de drempel. Drenten, Emmenaren. Je had erbij die niet konden wachten tot we opengingen.

De videopresentatie voor de Qliner klonk op, vanaf de kop van de eerste grijpstelling – de muziek was ook op het lichtnet aangesloten. De Qliner was een afwasborstel met een klein reservoir van doorzichtige kunststof aan de steel, dat je zelf met afwasmiddel kon vullen. Door de druk die je met de borstel op de vaat zette bepaalde je zelf

hoeveel afwasmiddel de Qliner vrijliet. De hele dag stond er wel een halve cirkel Drenten met open mond naar te kijken.

Zou er wel een verschil bestaan tussen de geschiedenis van Drenthe en de geschiedenis van een Drent? Soms dacht ik dat het allemaal niets uitmaakte. Je zette je schrap, sribbelde tegen, maar tegen de Drentse geschiedenis was geen vechten mogelijk. Die zette zich toch wel in je voort.

Heel lang geleden had je een man, een van de eerste historici, die de hele bekende wereld had bezocht, en overal alle verhalen verzamelde, zodat hij een geschiedenis van de wereld kon schrijven. Tacitus heette hij. Henny had er wel eens iets over verteld. Of eigenlijk vertelde hij het aan iemand anders en stond ik er toevallig bij.

De hele wereld was hij al over geweest toen Drenthe ook een keer aan de beurt kwam. Tacitus komt aanlopen in dat bekende tempo van hem, dat vaartje van belangstelling, maar blijft aan de rand van ons land plotseling stokstijf staan, alsof hij ergens van geschrokken is, alsof iets hem verontrust. Even nog kijkt hij voor zich uit. Dan schrijft hij iets in zijn notitieblokje, of wat daar in die tijd voor door moest gaan, draait zich om en keert snel terug naar de wereld van mensen en verhalen.

Wat was er gebeurd? Wie of wat had zijn wereldberoemde belangstelling gedooft? Als je erbij was geweest, had je hem door elkaar kunnen rammelen – wat scheelt eraan, Taas? Moeten wij jou soms even een handje hel-

pen? Maar je was er niet bij, je kwam er ook niet achter.

‘Niet te betreden, niet bevaarbaar,’ schrijft hij uiteindelijk in de *Historiën* of, zoals Henny zei, de ‘Geschiedenis van Alles behalve Drenthe’. Valt niet op te lopen, is niet te bevaren. Dat was het. Dat schreef hij. Daar konden we het mee doen.

Het boek was als een omgekeerde reisgids – er kwam nooit meer iemand op bezoek. Vlak na publicatie stak een schrale wind op die uit alle hoeken van de wereld achteloosheid aan kwam blazen, achteloosheid en veronachtzaming, twintig klamme eeuwen lang. Het is niet moeilijk om je een voorstelling te maken van wat dit voor de mentaliteit ter plekke heeft gedaan, ons zelfbeeld en ons doorzettingsvermogen.

Soms bleef ik liggen en keek ik naar het donker. De dag moest al in de kamer zijn, ik zag de dagen nooit zo goed. Soms keek ik naar de blauwe Walasse Ting boven mijn bed. Het beeld bestond vooral uit water, met in het midden een blauwe vis. Soms sloeg ik de blauwe dekens van me af en liep ik naar het raam en schoof de blauwe gordijnen open.

Voor me lag een dakterras; we hadden allemaal zo’n ‘plat dak’ achter het huis – een plateautje van stoeptegels op houten pallets om het dak niet te bezwaren. In de hekken aan de zijkanten waren openingen vrijgelaten zodat we achterom bij elkaar konden binnenlopen.

Achter het terras strekte het dak van de winkel zich uit.

Als daar straks de Cadeaux op was gebouwd, kon je niet meer zien wat erachter lag: een breed stuk bijna braakliggend terrein, waarop parkeergarages werden gebouwd, en een zeskantig gebouw, acht verdiepingen hoog en roze geverfd, dat een herkenningspunt moest worden en in de volksmond alvast 'de Roze Lul van Emmen' werd genoemd.

Daarachter lag de Hondsrugweg, en daarachter de es, het waterwingebied. Er mocht niet op worden gebouwd, zodat je ver over het lege land kon kijken. Bij de horizon leek het land plotseling naar beneden te vallen; de laatste uitloper van de Hondsrug.

Sommige mensen voelden zich nietig als ze geconfronteerd werden met de grootsheid van de elementen, ik voelde mij vaak een zak hooi. Aan wat je zag ontbrak een hele laag veen, het enige wat Drents is en toch iets waard. We hebben alles zomaar weggegeven, ons enige vermogen. Aan wie wisten we eigenlijk niet eens.

Niet de Drent werd pas honderdvijftig jaar geleden ontdekt, maar het veen, de modder waarin hij wankelde, de gore, ziekmakende troep waarin we laarzen en geiten waren kwijtgeraakt, ons gratis, kniehoge mausoleum vol gebroken vrouwenbekkens.

Het veen was een centje waard. Als sneeuw voor de zon verdwenen de bezwaren ons land te betreden of te bevairen.

Het was niet het meest verfijnde spul dat op het werk afkwam. Vanuit de uitgeputte velden in Duitsland kwa-